

Prof. dr hab. Alina Naruszewicz-Duchlińska
Instytut Językoznawstwa
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja

pracy doktorskiej mgr. Angela Sollano

„Współzależność pomiędzy idiolektem postaci fikcyjnej a jej osobowością,
z uwzględnieniem lokalnych kontekstów kulturowych i społecznych – na przykładzie
wybranych wersji serialu telewizyjnego *Un gars, une fille*”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Krzysztofa Nerlickiego, prof. US

Instytut Językoznawstwa
Uniwersytet Szczeciński

Przedstawienie i ocena formalnej struktury pracy doktorskiej

Oceniana dysertacja imponuje rozmiarem – liczy aż 550 stron, znacznie więcej niż większość doktoratów, z którymi miałam do czynienia jako recenzentka lub promotorka. To nie jest uwaga krytyczna, bo, jak udowadnia lektura, obszerność pracy, choć niestandardowa, nie wynika z prób sztucznego zwiększania objętości, ale jest uzasadniona zakresem i głębokością analizy.

Rozprawa dzieli się na część teoretyczną, obejmującą trzy rozdziały i empiryczną, podzieloną na dwa rozdziały. Struktura dysertacji przedstawia się następująco:

I część – Teoretyczny zarys kluczowych zagadnień

Rozdział 1. Cele i sposoby komunikacji między postaciami fikcyjnymi w serialu telewizyjnym

Rozdział 2. Adaptacja formatów telewizyjnych a jej wpływ na społeczeństwa, kultury i języki lokalne

Rozdział 3. Specyfika kanadyjskiego serialu *Un gars, une fille*: oryginalne przedstawienie nowoczesnej rodziny a stereotypowe rozmowy pomiędzy mężczyzną a kobietą

II część – Analiza materiałów źródłowych

Rozdział 4. Analiza dyskursu poszczególnych wersji językowych: od oryginału z Quebecu przez adaptacje w Polsce, w Rosji i we Włoszech

Rozdział 5. Porównanie strategii adaptacyjnych stosowanych w wybranych scenach.

Poszczególne rozdziały dzielą się na liczne podrozdziały, niektóre o analogicznej budowie. Zauważalna jest kompozycyjna symetria w omawianiu wybranych aspektów

lokalnych wariantów analizowanego serialu. Zauważyłam tylko jedno drobne odstępstwo, tzn. w analizie trzech wersji serialu tytuł jednego z podrozdziałów brzmi *Budowanie praktyk kulturowo-społecznych oraz dóbr społecznych*, natomiast w przypadku *Love Bugs* zastosowano nieco inną formę – *Wytwarzanie praktyk kulturowo-społecznych oraz dóbr społecznych*.

Zastosowany podział, pomijając ów drobiazg, jest konsekwentny, można się jednak zastanowić, czy wszystkie elementy struktury zasługują na wyodrębnienie ich jako autonomicznych całości? Jest ich łącznie dość dużo, tzn. 137 (o ile dobrze policzyłam). Nie neguję zasadności przedstawiania poszczególnych kwestii, ale mam pewne wątpliwości co do tak wysokiej liczby nagłówków, a tym samym stopnia złożoności spisu treści.

Rozprawę wieńczą zakończenie i wnioski, streszczenia (w języku polskim i angielskim) oraz bibliografia. Wykorzystano starannie dobrane różnojęzyczne źródła naukowe, co jest w pełni adekwatne do przedmiotu badań i zarazem potwierdza, sugerowany już przez sam wybór tematu (i wyraźnie widoczny w treści rozprawy), poliglotyzm Autora. Na uznanie zasługuje zamieszczenie w pracy korpusu tekstów stanowiących podstawę analizy. Nie tylko zwiększa to przejrzystość procedur badawczych, ale również uwiarygodnia stawiane wnioski oraz umożliwia ich ewentualną weryfikację przez innych badaczy.

Zarówno warstwa teoretyczna, jak i empiryczna rozprawy zostały starannie wyważone, dzięki czemu żadna z nich nie dominuje nad drugą, lecz współtworzą spójną i logiczną konstrukcję wyводу. Choć Autor wykazuje skłonność do wprowadzania licznych nagłówków, nie wpływa to negatywnie na przejrzystość struktury rozprawy. Układ tekstu jest spójny z przyjętymi założeniami badawczymi i sprzyja klarownemu przedstawieniu złożonego materiału językowego, będącego przedmiotem analizy i kanwą stawianej na jej podstawie wniosków. Lekturę ułatwiają też systematyzujące metateksty, w tym omówienie składowych poszczególnych części pracy i wskazanie ich wzajemnych powiązań.

Omówienie i ocena problematyki badawczej, zawartości merytorycznej rozprawy oraz przyjętych przez Autora rozwiązań metodologicznych

Treść rozprawy jest w pełni zgodna z jej tematem, co wydaje się oczywiste, ale nie jest, niestety, powszechne w opracowaniach naukowych. Wybór skomplikowanego tematu świadczy nie tylko o odwadze Autora, lecz także o Jego wysokich kompetencjach merytorycznych i umiejętności prowadzenia wielowątkowej, ale uporządkowanej refleksji naukowej. Zagadnienia z zakresu szeroko pojmowanej kultury popularnej do niedawna były uznawane przez niektórych naukowców za niegodne zainteresowania. Cieszy mnie to, że

sytuacja się pod tym względem zmieniła, czego efektem są wartościowe i interesujące dzieła, jak choćby recenzowana rozprawa, która koncentruje się na zagadnieniu dotychczas niezbyt często badanym z punktu widzenia językoznawstwa, w polskich badaniach seriali zaś pionierskim. Omawiano, rzecz jasna, różne aspekty seriali, ale wcześniej nie powstała (a przynajmniej nie jest mi znana) tak kompleksowa analiza adaptacji znanego w świecie formatu, uwzględniająca kilka kontekstów kulturowych i różne języki ścieżki dialogowej.

Magister Angelo Sollano z sukcesem zrealizował zadania badawcze (m.in. określenie jak dialogi fikcyjnych postaci w poszczególnych wersjach adaptacji kanadyjskiego *sitcomu* oddają relacje męsko-damskie w poszczególnych krajach i jakimi strategiami językowymi oraz komunikacyjnymi posługiwali się adaptatorzy). Metodologia pracy została dobrana w sposób przemyślany i adekwatny do postawionych celów badawczych, co umożliwiło rzetelne i systematyczne opracowanie zgromadzonego materiału. Autor w jasny sposób prezentuje kolejne kroki badawcze, eksponując zarazem przyjęte założenia oraz logiczny tok analizy. W pracy pojawiają się uzasadnione elementy interdyscyplinarne, dominuje jednak perspektywa językoznawcza, uwzględniająca m.in. nietypowy, ale dobrany do przedmiotu badań i dobrze wykorzystany, zestaw narzędzi do analizy dyskursu.

Zastosowana egzemplifikacja została dobrana trafnie i z uwzględnieniem złożonego charakteru oraz różnorodności wybranego zagadnienia. Wnioski nie tylko wynikają bezpośrednio z przedstawionych danych, lecz także są odpowiednio zweryfikowane, logicznie uzasadnione i przekonujące z perspektywy przyjętych celów badawczych. Prowadzą także do uzasadnionej (twierdzącej) odpowiedzi na główne pytania badawcze, tzn.

- 1) Czy sposób komunikowania się postaci fikcyjnych w tym samym formacie telewizyjnym różni się w zależności od kontekstów językowych i kulturowych?
- 2) Czy idiolekty postaci w lokalnych adaptacjach formatu są odzwierciedleniem ich charakterów i przyjętych norm kulturowych oraz relacji społecznych? (s. 11¹).

Na szczególne uznanie zasługuje szeroki zakres poruszanych w rozprawie zagadnień, obejmujących relacje między płciami, kwestie tożsamości genderowej, doświadczenie bycia w związku oraz społeczno-kulturowe uwarunkowania komunikacji i ról społecznych. Świadczy to bardzo pozytywnie o umiejętnościach Autora w zakresie dostrzegania i opisu wieloaspektowości analizowanych zjawisk, wprost i pośrednio oddawanych

¹ Wskazania stron odnoszą się do recenzowanej rozprawy.

w wypowiedziach (i przemilczeniach) postaci. Poruszone zostają także kwestie komunikacji niewerbalnej, co wpisuje się w funkcjonowanie serialu jako formy komunikatu multimodalnego.

Rozbudowany i starannie opracowany kontekst teoretyczno-historyczny, w jakim osadzona została analiza stanowi jeden z walorów pracy. Autor dogłębnie omawia m.in. wzajemne uwarunkowania telewizji i tożsamości narodowej, genezę i ewolucję formatu telewizyjnego jako zjawiska medialnego. Jest to istotne dla dalszych rozważań interpretacyjnych i uwiarygodnia stawiane na ich podstawie wnioski.

Bardzo ciekawa jest podbudowa teoretyczna dysertacji. Jak nadmieniałam wcześniej, wykorzystano opracowania w różnych językach, w tym interesującą polską literaturę przedmiotu. Wśród zaczerpniętych z niej pojęć na uwagę zasługuje m.in. *ekspresyjna tożsamość* bohaterów, która w adaptacjach danego formatu jest dostosowywana do lokalnych parametrów, a jednocześnie wiele o wspomnianych „lokalnych parametrach” mówi. Należy zauważyć, że przywoływane opracowania nie są traktowane jako substytut własnych rozważań. Autor umiejętnie wykorzystuje źródła teoretyczne jako inspirację i tło dla samodzielnych (o)sądów i własnych ustaleń, np. „Wydaje się, że najczęściej stosowane metody obróbki językowej filmów i seriali telewizyjnych nie są w stanie przekazywać wszystkich funkcji dialogów” (s. 39). Nie stroni przy tym od wyrazistych metafor, np. określając purystów jako *paladynów lokalności* (s. 78), a wkład autorski jako *hamulec dla upowszechniania formatów obyczajowych* (s. 89).

W niektórych przypadkach decyduje się na tworzenie definicji, dostosowanych do wybranej problematyki, np. „idiolekt jest zatem niepowtarzalnym językiem jednostki, wyróżniającym się szczególnymi fonetycznymi, składniowymi, semantycznymi cechami” (s. 49), „w niniejszej rozprawie słowo skecz określa pojedyncze scenki, które razem składają się na zawartość formatu (...)” (s. 20). O wspomnianej powyżej *ekspresyjnej tożsamości* postaci pisze, że jest „zestawem informacji o jej osobowości, o emocjach, o niepokazywanych na ekranie doświadczeniach, zawartych w dialogach serialu telewizyjnego” (s. 29)

Na pochwałę zasługuje też to, że Autor, omawiając poszczególne kroki i decyzje metodologiczne nie przyjmuje postawy *ex cathedra*, ale wyraża się w głęboko przemyślany sposób, z niezbyt dziś modną, ale w pracy naukowej bardzo potrzebną, pokorą, np. „Z należytą ostrożnością, te formy interakcji językowej można porównać do tych prawdziwych, z życia wziętych, a zatem kojarzyć je z badaniami w dziedzinie analizy dyskursu, skupiającej się na aspektach społecznych i na kontekście, w którym odbywają się

rozmowy" (s. 47), „Istota podejścia metodologicznego w tym badaniu polega na tym, że nie poddaje się analizie idiolektu realnej osoby, lecz fikcyjnej postaci z wirtualnego świata seriali telewizyjnych, której formy komunikacji są wynikiem pracy autorów i aktorów: zapewne w tym przypadku nie można mówić ani o oryginalnym produkcie wrodzonych umiejętności postaci, ani o spontanicznym tworze" (s. 53).

Doceniam również precyzyjne ukazywanie wybranych kwestii, np. podkreślanie różnic pomiędzy naturalnym tokiem dyskursu w bezpośrednich interakcjach a jego zaplanowanym i przemyślanym przebiegiem w przypadku adaptacji (np. na s. 25). Analiza materiału została przeprowadzona bardzo rzetelnie, przejawia się to m.in. w drobiazgowych wyliczeniach dotyczących frekwencji używanych form językowych w poszczególnych adaptacjach.

Złożone problemy badawcze zostały zaprezentowane w komunikatywny i uporządkowany sposób, dzięki czemu praca – bez straty dla jej rzetelności i naukowej precyzji – może stanowić interesującą i pożyteczną lekturę również dla odbiorcy spoza językoznawczego kręgu. Rozprawa może mieć także praktyczne zastosowanie jako forma wsparcia dla adaptatorów, czyli, jak ich określa mgr Angelo Sollano, nowoczesnych tłumaczy (s. 66), sprawiających, że globalny produkt kultury zyskuje lokalny wymiar.

Jak wskazuje powyższy wywód, doceniam liczne walory dysertacji zarówno dotyczące jej formy, jak i treści. Niemniej jednak chciałabym poruszyć kilka kwestii do rozważenia, tzn.:

- gdzie przebiega, zdaniem Autora pracy, granica pomiędzy cechami idiolektów a cechami języków? Być może użycie niektórych form językowych wynika ze specyfiki danych języków, niekoniecznie zaś jest efektem świadomych wyborów scenarzystów, np. częste użycie partykuł w rosyjskiej wersji serialu;
- czy w ewentualnej publikacji monografii możliwe byłoby ograniczenie liczby podrozdziałów? Chętnie poznałabym uzasadnienie tak szczegółowego podziału pracy w obecnej wersji rozprawy;
- zwraca uwagę brak tłumaczeń cytatów z literatury anglojęzycznej, podczas gdy fragmenty zaczerpnięte np. z prac francuskojęzycznych zostały przetłumaczone na język polski. Warto byłoby doprecyzować (może we wstępie rozprawy?), z czego wynika ta rozbieżność;
- wydaje się, że w zdaniu „Badaczka podkreśla, że postaciom fikcyjnym świadomość ta jest sztucznie wpajana przez scenografów, którzy dbają o to, aby realistycznie wyglądały zarówno rozmowa, jak i intencje mówiących" (s. 34), chodziło raczej o scenarzystów;
- niejasne jest dla mnie, dlaczego podrozdział 2.1 *Cechy wyróżniające formaty telewizyjne* zaczyna się od odniesień do quizu i teleturnieju;

ctm

- w podrozdziale 1.4. *Polskie słownictwo na przełomie tysiącleci* pada stwierdzenie w odniesieniu przysłówka *strasznie*, że jest używany „w znaczeniu *nadmiernie*” (s. 187), wydaje się jednak, że użyto *strasznie* jako odpowiednika *bardzo*, nie *nadmiernie*;
- na podstawie tytułu podrozdziału 3.2 można odnieść wrażenie, że utożsamia się *związki frazeologiczne i frazesy*;
- interesujące jest to, że tylko w polskiej wersji sitcomu na pierwszym miejscu w tytule pojawia się odniesienie do kobiety (*Kasia i Tomek*, ale w rosyjskiej adaptacji już *Sasza i Masza* itd.), może warto byłoby w pracy nadmienić o tym, jaka jest tego potencjalna przyczyna;
- koniec pracy sprawia wrażenie urwanego. Brakuje akapitu podsumowującego całość rozważań. Opis spotkania bohaterów różnych wersji serialu jest ciekawy, ale w roli zamknięcia pracy sprawdza się umiarkowanie.

Ocena rozprawy jako oryginalnego rozwiązania problemu naukowego

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska stanowi oryginalne i wartościowe rozwiązanie wybranego problemu naukowego. Magister Angelo Sollano umiejętnie wykorzystał zarówno źródła materiałowe, jak i literaturę przedmiotu, wykazując się umiejętnością prowadzenia spójnego, pogłębionego wywodu językoznawczego na wysokim poziomie.

Do szczególnych atutów pracy należy zaliczyć: wnikliwą analizę tematu, wyraźne poszerzenie stanu wiedzy na temat adaptacji, ich mechanizmów i przejawów, wielowątkowe i pogłębione podejście analityczne, solidne podstawy metodologiczne, wybór nieoczywistej problematyki oraz konstruktywne wnioski, które zarysowują nowe perspektywy badawcze.

Dysertacja stanowi istotny wkład w rozwój interdyscyplinarnych badań współczesnych językowych zjawisk komunikacyjnych i medialnych. Na uznanie zasługuje również lekkość stylu Autora, Jego erudycja i kreatywne podejście do przedmiotu badań oraz drobiazgowość w prowadzeniu i przedstawianiu wyników analizy zebranego korpusu.

Ocena pracy pod względem językowym i edycyjnym

Autor rozprawy umiejętnie postępuje stylem naukowym, zachowując przy tym potoczność narracji i dbałość o przejrzystość wywodu. Szczególną uwagę przykładają do klarownego przedstawienia założeń metodologicznych, ustaleń terminologicznych, kolejnych etapów postępowania badawczego oraz wyników analiz. W celu uporządkowania materiału i ułatwienia odbioru treści stosuje tabele zawierające przykłady językowe, ich interpretacje, a także syntetyczne podsumowania omawianych zjawisk. Lekturę ułatwiają,

a jednocześnie porządkują wywód, także wprowadzenia do poszczególnych części rozprawy i podsumowania zawartości (pod)rozdziałów.

Edycja pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Szkoda tylko, że nie zadbano o to, by nie pozostawiać na końcu wersów spójników i przyimków. Jeśli chodzi o poprawność językowo-stylistyczną, to – uwzględniając rozmiar pracy – jest ich stosunkowo niewiele, np. „Większość podanych tu cech pochodzi z dziedziny pragmatyki” (s. 54), „W sednie tego poczucia leżą dwa uzupełniające siebie nawzajem części składowe (...)” (s. 71), „Odniesienie do modalności należy do gramatyka V.V. Vinogradowa (...)” (s. 228).

Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr. Angela Sollano, przygotowana pod opieką dr hab. Krzysztofa Nerlickiego, prof. US stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, egzemplifikuje wiedzę teoretyczną i praktyczne umiejętności z zakresu językoznawstwa Kandydata do tytułu doktora oraz potwierdza Jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Spełnia więc kryteria określone w art. 187 ust. 1-2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.).

W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Autora recenzowanej dysertacji do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Ponadto, biorąc pod uwagę wysoki poziom merytoryczny, wartość poznawczą i oryginalność rozprawy składam wniosek o jej wyróżnienie.

Olsztyn 21 stycznia 2026 r.

prof. dr hab. Alina Naruszewicz-Duchlińska

